

Νικήτας Σινιόσογλου
Κυριακός Άγκωνίτης
Ένα χαμένο κεφάλαιο στη φιλοσοφία τής περιπλάνησης

Πρώτη έκδοση, Άθήνα 2013

Παραγωγή:
Τυπογραφικό εργαστήρι «Δόμος»

Όμιλία που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος
MEGARON PLUS
μέ τη συνεργασία και χορηγό τὸ
Κοινωφελές Ίδρυμα Κοινωνικοῦ καὶ Πολιτιστικοῦ Ἔργου
(ΚΙΚΙΠΕ)

Νικήτας Σινιόσογλου

Κυριακός Ἀγκωνίτης:

Ἐνα χαμένο κεφάλαιο στή φιλοσοφία τῆς περιπλάνησης

ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Στό μεταίχμιο ύστερου Βυζαντίου καὶ πρώιμης Ἀναγέννησης, ἐνῶ Ὀρθόδοξοι καὶ Καθολικοὶ Χριστιανοὶ νιώθουν τὴν ἀνάσα τῶν Ὀθωμανῶν ποὺ προελαύνουν, ἕνας Ἴταλὸς περιηγητὴς ἀπὸ τὴν Ἀγκόνα μετατρέπει τὴ ζωὴ του ὅλη σὲ ἐπίσκεψη ἐρειπίων.

Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Ἀδριανούπολη ὡς τὸν Μυστρά, τίς πόλεις τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τὴν Ἴταλικὴ ὕπαιθρο, ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κύπρο ὡς δυσπρόσιτα τότε νησιά τῶν Κυκλάδων, ὁ Κυριακὸς Πιτσικόλλι (Ciriaco de Pizzicoli, 1391-1452) παραδίδεται σὲ μιὰ ἀδιάλειπτη, μανιακὴ σχεδὸν ἀναζήτησι ὑλικῶν κατάλοιπων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Γιὰ πολλὰ χρόνια μπαρκάρει μὲ γενοβέζικα καὶ ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐντοπίζει καὶ περιγράφει λησμονημένες πόλεις, μισοθαμμένα τείχη καὶ ἱερά, ἀρχαῖα μεταλλεῖα, κτίσματα, τεχνουργήματα καὶ ἀγάλματα, ἐπιγραφές, νομίσματα. Ὅτι οἱ ἀρχαιολόγοι σήμερα ἐννοοῦν μὲ τὸν γενικὸ ὄρο «ἀρχαιολογικὴ μαρτυρία», ἐκεῖνος ὀνομάζει ἀπλῶς *monumenta* καὶ *relicta*: εἶναι ἡ χθόνια διάστασι τῆς ἀρχαιότητος. Τίς συναντήσεις μαζί της περιγράφει σὲ ἐπιστολές καὶ ἡμερολόγια (βλ. Cyriac of Ancona, *Later Travels*, ed. E. W. Bodnar, Harvard University Press 2003), κείμενα ὑβριδικὰ γεμάτα νεοπαγανιστικὲς ἀναφορές. Τὰ κείμενα αὐτὰ μοιάζουν μὲ ἐκτεταμένους δοκιμὲς γιὰ ἕνα φανταστικὸ συγγραφικὸ εἶδος: τὴν ἐρειπιολογίαν.

Ὁ Κυριακὸς κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἀγκόνα. Γίνεται νωρὶς ἀνέστιος καὶ πλάνης. Τὰ ταξίδια στὴ Μεσόγειο δὲν ὑπακούουν σὲ κάποιο σχέδιο παρὰ διαρκῶς προσαρμόζονται στίς τυχόδωκτικὲς του διαθέσεις, στίς ἐξίσου ἀστάθμητες καιρικὲς συν-

θῆκες καὶ στὴ διαθεσιμότητα τῶν μέσων. Ὅμως ἡ περιπλά-
νηση εἶναι ἐπίσης διανοητικὴ καὶ θρησκευτικὴ. Στὰ ἡμερολό-
για καὶ στὶς ἐπιστολές τοῦ Κυριακοῦ ἡ παγανιστικὴ μυθολο-
γία συμπλέκεται μὲ τὴν καθημερινότητα τῆς ἐποχῆς σὰν νὰ
μὴν ἔλαβε ποτὲ χώρα ἡ σύγκρουση τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν
παγανισμό. Ὁ Κυριακὸς εἶναι Χριστιανός, ὅμως ἀποκαλεῖ
τὸν Ἰησοῦ ἐνσαρκωμένο Δία (39.18, 37.2) καὶ δὲν διστάζει νὰ
προσευχηθεῖ τῇ μιᾷ στὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ (Fr. 48) καὶ τὴν
ἄλλη στὴν Ἄρτεμη (Fr. 46.3). Ἄγαπημένος τοῦ θεοῦ καὶ
συχνὰ ὁδηγός (IV.7, 35.3) εἶναι ὁ Ἑρμῆς (Mercurius), θεὸς
ἐμπόρων καὶ ταξιδευτῶν, ἐπίσης πατέρας τοῦ Πάνα. Δηλώνει
ἄλλωστε ἐρμόφιλος (23.9: hermophylos) καὶ παλαιόφιλος
(39.19: palaiophilos). Στὰ κείμενα τοῦ Κυριακοῦ ὁ Δίας (37.2),
ὁ Αἴολος καὶ ὁ Ποσειδῶνας εἶναι πάντα ρωμαῖοι καὶ ἰσχυροί.
Κι ὄχι ἓνας, ἀλλὰ πολλοὶ θεοὶ φαίνεται νὰ προστατεύουν τὴ γε-
νέτειρα Ἄνκονα (35.7). Ἐνας χορὸς θαλάσσιων καὶ ὄρειων
νυμφῶν παρεμβαίνει διαρκῶς στὴν ἐξέλιξη τῶν περιγηγήσεων
ὅμως πιὸ προσωπικὴ σχέση διατηρεῖ μὲ τὴν ἀγαπημένη του
νύμφη Κυμοδόκη (Cymodocea), τὴν ὁποία μάλιστα ἀπρόσμε-
να ἐπικαλεῖται σὲ ἐπιστολὴ τοῦ 1444 μὲ παραλήπτη τὸν
ἄνθρωπο ποὺ κατηγοροῦσε τὸν Πλήθωνα γιὰ παγανισμό: τὸν
Γεώργιο Σχολάριο (17.5, πρβλ. καὶ 19.5). Ὁ Κυριακὸς εἶναι
πλάνης ἀκόμη καὶ γλωσσικά: γράφει συχνὰ τὴ λέξη *Byzantium*
μὲ ἐλληνικὸ ζῆτα (9.1), ἐπινοεῖ λέξεις καὶ πειραματίζεται μὲ
ἓνα δικό του ἡμερολογιακὸ σύστημα (38.2, 35.8).

Ἡ σημασία τοῦ Κυριακοῦ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἀρχαιολο-
γίας ἔχει ἐπισημανθεῖ πολλές φορές. Στὴν ἐποχὴ τοῦ ὀρχαῖος
κόσμος ἦταν ἓνα σύνολο ἀπὸ λέξεις καὶ προτάσεις. Ἡ ἀρχαία
Ἑλλάδα ἀνάπνεε μέσα ἀπὸ κείμενα σὲ ποικίλες φιλοσοφικὲς
καὶ θεολογικὲς ἐκδοχές, ὅμως ἦταν χωρισμένη ἀπὸ τὴν ὑλική

της διάσταση. Ὁ Κυριακὸς ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἀναζήτησαν τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν κειμενοκεντρικὴ καὶ ἀφηρημένη προσέγγιση τῆς ἀρχαιότητος στὴν ἐπιτόπια ἔρευνα, μετάβαση ἀπὸ τὴ μελέτη χειρογράφων στὴν αὐτοψία τῶν ὑλικῶν κατάλοιπων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Τὸ διανοητικὸ ταξίδι στὴν ἀρχαία φιλοσοφία καὶ λογοτεχνία δὲν ἦταν πιά ἀρκετό. Ἡ πλατωνικὴ ἐπίσκεψις ὀνομάτων ἀπέκτησε χθόνια ὑπόσταση, ἔγινε ἐπίσκεψις λειψάνων. Ἡ περιήγησις τοῦ Κυριακοῦ εἶναι προδρομικὴ ἐκδοχὴ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας. Ἐξἄλλου τὰ κείμενά του εἶναι σημαντικὴ ἱστορικὴ μαρτυρία. Ὅσαδὸς τῆς ἔνωσης τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἔνθερος ὑποστηρικτῆς τῶν προσπαθειῶν τοῦ Οὐγγρου στρατηγοῦ Ἰωάννη Οὐνάδη νὰ ἀποκρούσει τὴν ὀθωμανικὴν προέλαση (25.3, 49.2), ὁ Κυριακὸς συναντᾷ στὰ ταξίδια του καὶ συζητᾷ μὲ ἐνδιαφέρουσες προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς. Ἄλλωστε δηλώνει φίλος τοῦ Πλήθωνα (V.55). Κυριακὸς καὶ Πλήθων πεθαίνουν τὸ ἴδιο ἔτος, παραμονὲς τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινούπολης.

Εἶναι ὅμως ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαιολογίας, ἡ πολιτικὴ ἱστορία τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ περιηγητικὴ λογοτεχνία κατ'ἀλληλῆς γιὰ νὰ πλησιάσουμε καὶ νὰ γνωρίσουμε τὸν ἴδιο τὸν Κυριακό, τὰ κίνητρα καὶ τὴν κοσμοαντίληψή του; Τί σημαίνει, ὅτι ἓνας ἄνθρωπος ἐπιλέγει νὰ περιπλανιέται ὅλη του τὴ ζωὴ ἀνάμεσα σὲ λείψανα, ἀπομεινάρια καὶ εἱρεπία καὶ μάλιστα σὲ μιὰ ἀπολύτως ρευστὴ ἱστορικὴ συγκυρία, ὅπου ἡ ἐπικείμενη πτώσις τοῦ Βυζαντίου ἀναγγέλλει τὴν ἀλλαγὴν γεωπολιτικῶν δεδομένων σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση; Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τοῦ Βυζαντίου δὲν ἀρκοῦν.

Ἡ ἀστυγραφία καὶ εἱρεπιογραφία τοῦ Κυριακοῦ ἀποκοτῶν ἄλλο νόημα ὡς πρώιμη ἀλλὰ σημαντικὴ ἐκδοχὴ τῆς φιλοσοφίας τῆς περιπλάνησις.

Ἀπὸ μιὰ ἄποψη ἡ φιλοσοφία τῆς περιπλάνησης ξεκινᾷ μὲ τὸν Παυσανία. Ὅμως ἡ *flânerie*, ἡ ἄσκοπη περιπλάνηση στὸ ἀστικό τοπίο, εἶναι κυρίως φαινόμενο τοῦ δέκατου ἑνατου καὶ εἰκοστοῦ αἰώνα. Ὁ Βάλτερ Μπένγιαμιν (πού χρησιμοποιεῖ τοὺς δύο ὄρους, *flânerie* καὶ *Philosophie des Flaneurs*) ἔγραψε γι' αὐτὴν μὲ ἀφορμὴ τὸν Μπωντλαίρ (βλ. Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften* 1.501-690). Οἱ ἀργοί, προσωπικοὶ ρυθμοὶ τοῦ *flâneur* προβοκάρουν τὴν κατεξοχὴν νεωτερικὴ συνάρτηση χρόνου καὶ παραγωγῆς (τὴν ἀρχὴ πὼς «ὁ χρόνος εἶναι χρῆμα»), ζητοῦν τὴν ἐξαίρεση τοῦ πλάνητα ἀπὸ τοὺς ρυθμοὺς τοῦ μαζοποιημένου πλήθους. Ἡ ἀστική περιπλάνηση εἶναι ἀντίδραση στὸν αὐτοματισμό, στὴ φρενήρη παραγωγὴ προϊόντων, καὶ στὴν ἐξίσου φρενήρη τυποποίησι αἰσθημάτων καὶ ἀντιδράσεων πού ἐπέβαλαν στὴν καθημερινότητα τῆς πόλης ἡ ἐκβιομηχάνιση καὶ ὁ καπιταλισμός. Ὅμως ὁ Μπένγιαμιν γνωρίζει πὼς ἡ περιπλάνηση αἶρει κάθε αὐστηρὴ διάκριση νεωτερικότητας καὶ ἀρχαιότητας, ὑπερβαίνει κάθε περιοδολόγησι (GS 1.678). Σημειώνει ἄλλωστε πὼς ἡ ψυχικὴ διάθεση πού κινητοποιεῖ τὸν *flâneur*, ἡ διαβόητη *taedium vitae* ἢ *spleen*, ἔχει παμπάλαιες ρίζες (GS 1.658). Ὁ Μπένγιαμιν δὲν τίς προσδιορίζει περισσότερο. Νομίζω πὼς στὴν περίπτωσι τοῦ περιπλανώμενου Ἀγκωνίτη ἀναφαίνονται αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ κατεξοχὴν παλαιῆς καὶ συνάμα μυστικιστικῆς ρίζες τῆς περιπλάνησης πού ὑπονοεῖ ὁ Μπένγιαμιν.

Τόπος τῆς νεωτερικῆς περιπλάνησης πού περιγράφει ὁ Μπένγιαμιν εἶναι οἱ σχεπαστέες στοές (Passagen) καὶ οἱ δρόμοι τῶν σύγχρονων τοῦ εὐρωπαϊκῶν μεγαλουπόλεων: Ρώμη, Βερολίνο, καὶ βεβαίως Παρίσι. Τόπος τῆς περιπλάνησης τοῦ Κυριακοῦ εἶναι κατὰ κύριο λόγο τὰ ἐρείπια πόλεων νεκρῶν, μισοχωμένων στὴ γῆ καὶ στὴ λήθη. Στὴν πρώτη περίπτωσι

έχουμε μιὰ περιπλάνηση στὴν πόλη πού σφύζει ἀπὸ ζωὴ· στὴ δεύτερη περίπτωσις ἔχουμε μιὰ περιπλάνηση στὴν πόλη πού ἔχει πεθάνει. Ὅμως ὁ πλάνης στὴ ζώσα εἴτε θανούσα πόλη ἔλκεται ἀπὸ τὸ ἴδιο σημεῖο ἀναφορᾶς: τὴν ψυχικὴ συνάντησις μὲ εἰκόνες ἀποσπασματικῆς καὶ ἐντυπώσεως θραυσματικῆς ἐνὸς ὅποιου ἀρχιτεκτονικοῦ περιβάλλοντος, σύγχρονου στὴν μία ἐκδοχῇ, ἀρχαίου στὴν ἄλλη. Σὲ ἀμφότερες περιπτώσεις ἡ συλλογὴ ὀπτικῶν ἐρεθισμάτων πυροδοτεῖ διάθεσις ἥρωικῆς μελαγχολίας (GS 1.691: ὁ Μπένγιαμιν οἰκειοποιεῖται τὴν ἔκφρασις τοῦ Μελαγχθονα *melancolia illa heroica*) καὶ *spleen*, διάθεσις ἀναστοχασμοῦ, ἐνδοσκόπησης καὶ ὄνειροπόλησις πού ἐξαίφνης παρεμβαίνει στὸν συμβατικὸ ροῦ τῆς καθημερινότητος.

Πρῶτο χαρακτηριστικὸ τοῦ πλάνητα εἶναι ἡσχόλη. Δεύτερο ἡ ἀνεσιτιότητα. Ὁ πλάνης «βρίσκειται ἤδη ἐκτὸς τόπου» (GS 1.628), κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ Μπένγιαμιν. Δὲν ἀνήκει στὴν πόλη πού περιπλανιέται, παραμένει ἐντέλει ἀναφομοίωτος ἀπὸ τὸν χώρο καὶ τὴν ἐποχὴ του. Συλλέγοντας εἰκόνες ὁ πλάνης ὑπηρετεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐκάστοτε τόπου, τὴν ἐκάστοτε πολιούχο θεότητα: «Ὁ *flâneur* ἀναζητᾷ τις εἰκόνες, ὅπου κι ἂν αὐτὲς ἔχουν βρεῖ σπῆτι. Ὁ *flâneur* εἶναι ὁ ἱερέας τοῦ *genius loci*» (GS 3.196). Πρόκειται γιὰ ἕνα φαινόμενο ὑπεραναπλήρωσις. Ὁ πλάνης γεμίζει τὸ κενὸ τῆς ἀνεσιτιότητάς του μὲ τὸ ἐναλλασσόμενο πνεῦμα κάθε τόπου. Ἡ συνάντησις τοῦ πλάνητα μὲ κάθε τι παλαιὸ δὲν ἀπαιτεῖ καμιὰ σεβάσμιμα ἢ μουσειακὴ ματιά (GS 3.197), ἀλλὰ βλέμμα ἐντελῶς ἀπροϋπόθετο καὶ αὐθεντικὸ, δηλαδὴ ὀλότελα νέο καὶ παρθένο. Διότι τὸ βλέμμα τοῦ πλάνητα δὲν συναντᾷ πράγματα· μᾶλλον συναντᾷ τὸ βλέμμα τῶν πραγμάτων τὴ δεδομένη στιγμῇ. Αὐτὴ εἶναι ἡ βασικὴ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας τῆς περιπλάνησης (GS

3.198: Philosophie des Flaneurs): «Βλέπει κανείς μόνον ὅ,τι τὸν κοιτάζει ἤδη» (Franz Hessel). Ἡ σχέση τοῦ ὄρῶντος μετὰ τὰ ὀρώμενα, τοῦ πλάνητα μετὰ τὰ πράγματα, εἶναι ἀμφίδρομη καὶ ἰσότιμη.

Στὶς σκεπαστὲς ἐμπορικὲς στοῆς (Passagen) τοῦ Παρισιοῦ ὁ βηματισμὸς ἐπιβραδύνεται μετὰ τρόπο φυσικό. Ὁ περιπατητὴς κάνει χάξι, ἐναντιώνεται στὴ φρενίτιδα ποὺ καταλαμβάνει τὰ πλήθη τῶν μεγάλων λεωφόρων. Ἀντιπροτείνει τὴσχόλη καὶ ἐπιβάλλει τὴ δική του αὐτοσχεδιαστικὴ αἴσθηση τοῦ χρόνου. Οἱ στοῆς καὶ τὰ περάσματα τὸν ἀγκαλιάζουν. Ὅλοένα προχωρώντας ἐντὸς τους βυθίζεται σὲ μιὰ ὄνειρώδη κατάσταση. Οἱ στοῆς φαίνεται νὰ ὀδηγοῦν σὲ ἓνα παρελθοντικὸ ἐνθάδε (GS 5.1046: vergangenes Dasein). Τὰ ἀπόκρυφα αὐτὰ σημεῖα τῶν πόλεων ἐγκολπώνουν τὸν περιπατητὴ σὰν μήτρα. Σὲ τέτοια ἀρχιτεκτονήματα, γράφει ὁ Μπένγιαμιν, «ξαναζοῦμε ὀνειρικά τὴ ζωὴ τῶν γονιῶν καὶ τῶν παππούδων μας, ὅπως ξαναζεῖ τὸ ἔμβρυο στὴν κοιλιά τῆς μάνας τὴ ζωὴ τῶν ζώων» (GS 5.1054).

Ἡ ἄσκοπη περιπλάνηση προκαλεῖ μιὰ ψυχικὴ μεταβολὴ ποὺ ὁ Μπένγιαμιν ὀνομάζει «μνημονικὴ μέθη» (GS 5.1053: anamnestischer Rausch). Ἡ πόλη ποτίζει τὸν περιπλανητὴ μετὰ κάθε τῆς σκαλοπάτι, πινακίδα ἢ μνημεῖο. Ἀποκαλύπτεται ὀλόγυμνη καὶ ζώσα ἐνώπιόν του, ὅπως ὀφείλει νὰ εἶναι κάθε πόλη ἐλεύθερη ἀπὸ τὶς «νεκρὲς χρονολογίαις» τῆς ἱστορίας τῆς ἢ τὸ φορτίο σωρευμένων ἐγκυκλοπαιδικῶν πληροφοριῶν καὶ δεδομένων. Κάθε φορὰ ἢ πόλη προσφέρεται ἐκ νέου στὸν *flâneur* σὰν παρθένο τοπίο ἀλλὰ ἐντέλει τὸν περικλείει σὰν οἰκεῖο δωμάτιο (GS 5.1053). Ἡ περιπλάνηση δημιουργεῖ συντομεύσεις καὶ παρακάμψεις ποὺ διαστέλλουν καὶ τέμνουν ἐγκάρσια τὸν χρόνο. Ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς μνημονικῆς μέθης ὁ περιπατητὴς

χάνει τὸν δρόμο γιὰ τὴν ἐργασία ἢ τὴ βραδινὴ διασκέδαση τῆς μάζας κι ἀκουσίως βυθίζεται στὸ παρελθόν. «Ἡ πόλη ὡς μνημοτεχνικὸ βοήθημα (GS 3.194: mnemotechnischer Behelf) τοῦ μοναχικοῦ περιπατητῆ ἀνασύρει κάτι πέρα ἀπὸ τὴν παιδικὴ καὶ ἐφηβικὴ του ἡλικία, κάτι βαθύτερο κι ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τὴν ἱστορία». Ἡ περιπλάνηση καταλήγει σὲ μιὰ ὄνειροπόληση καὶ ἐσωτερικὴ καταβύθιση ποὺ ὑπερβαίνει τόσο τὶς προσωπικὲς ἀναμνήσεις, ὅσο καὶ τὴν ἱστορία τοῦ ἴδιου τοῦ τόπου.

Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα τὰ ἡμερολόγια καὶ οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Κυριακοῦ γίνονται καταγραφὲς μιᾶς πολυετοῦς *flânerie* πρὶν κὰν τὴ γένεση τοῦ ὄρου (*avant la lettre*). Ὁ Κυριακὸς δὲν εἶναι *laudator temporis acti*, ἕνας συμβατικὸς ἐπαινέτης τοῦ ἀρχαίου κόσμου· οὔτε ὅμως εἶναι τὸ κίνητρό του ἐπιστημονικὸ μὲ τὴν ἀναγεννησιακὴ ἢ σύγχρονη σημασία τῆς λέξης. Μάλλον, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζει, περιπλανιέται ἀπὸ πόλη σὲ πόλη ὑπακούοντας στὴν ἀκατανίκητη ὁρμὴ *να δεῖ* (39.5). Ὁ περιηγητικὸς αὐτοσχεδιασμὸς εἶναι ἀναστοχασμὸς καὶ αὐτο-παρατήρηση. Γι' αὐτὸ οἱ περιηγήσεις του στὴ γενοβέζικη ἀποικία τοῦ Γαλατᾶ γίνονται σὲ καθεστῶς μιᾶς ὑπεραυξημένης ψυχικῆς ἐγρήγορσης (39.5: *animus alacritate conspexi*). Μὲ τὴν ἴδια προσοχὴ ποὺ κοιτάζει ἔνδον κοιτάζει καὶ ὀλόγυρα, παρατηρεῖ τὶς σύγχρονες ἀλλαγὲς τῆς πόλης, τὶς ὁποῖες καταγράφει σὲ ἕναν ἔπαινο τοῦ Γαλατᾶ μὲ ἐπιστολικὴ μορφή (*laus urbis*). Τὸ ἴδιο κάνει στὴν Καλλιπτολη, ὅπου ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ μιᾶς νεότευκτης ἐμπορικῆς στοᾶς (40.7) διαβάζεται ὡς πρόδρομος τῶν παρισινῶν σκεπαστῶν στοῶν τοῦ Μπένγιαμιν. Ἡ ἰδιοτυπία τῆς ἀστυγραφίας τοῦ Κυριακοῦ εἶναι πῶς ὁ παγανιστικὸς κόσμος βρίσκει πάντοτε τρόπο *να εἰσβάλει*: κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς κοσμικῆς σύναξης στὸν Γαλατᾶ τρεῖς Ἰταλίδες καλλονὲς καταλαμβάνονται ἀνεπαίσθη-

τα και έντελῶς φυσικὰ ἀπὸ ἰσάριθμες νύμφες (39.9). Στὴν Κρήτη πάλι, ἡ ἐπιτόπια ἔρευνα καταγράφει τὴ μαρτυρία ντόπιων σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιβίωση μιᾶς ἀρχαίας θεότητας: Ὁρθόδοξοι ἱερεῖς βεβαιώνουν πὼς βλέπουν τὴν Ἄρτεμη (IV.14). Ἡ περιπλάνηση τοῦ Κυριακοῦ δὲν ἀρκεῖται ποτὲ στὴν ἄμεση πρόσληψη ἑνὸς περιβάλλοντος χώρου καὶ τῶν ἀνθρώπων του. Ὁδηγεῖ πάντοτε σὲ ἕναν ὑπεριστορικὸ τόπο ποὺ λανθάνει. Ὅμως ἡ ἀστυγραφία εἶναι δευτερεύουσα ὅψη τῆς περιπλάνησης τοῦ Κυριακοῦ. Κύρια παραμένει ἡ ἔρειπιογραφία.

Μακριὰ ἀπὸ τὴ γενέτειρα Ἀγκώνα ὁ Κυριακὸς ἀναπτύσσει στὸ ἔπακρο μιὰν ἔρειπιώδη ἐντοπιότητα. Ἡ αἴσθησις ἐκτοπισμοῦ καὶ ἀνεστιότητος ὀλοένα ἀνανεώνεται, ὅσο αὐξάνεται ἡ συλλογὴ ἀναπάντεχων ὀπτικῶν ἐρεθισμάτων καὶ ὑλικῶν ἐρασιμάτων: οἱ ἐντυπώσεις καὶ τὰ φορητὰ ἀντικείμενα ποὺ ἀνασύρει συμφύρονται μὲ τὸ περιεχόμενον ἑκατοντάδων ἐπιγραφῶν ποὺ διαρκῶς ἀντιγράφει. Ἐν μέσῳ ἔρειπιῶν ὁ Κυριακὸς ἐντείνει ἢ ἐπιβραδύνει τὸν περιγηγητικὸ ρυθμὸ του, δημιουργεῖ ἕναν προσωπικὸ χρόνον ποὺ προκαλεῖ ἰσχυρὰς ψυχολογικὰς μεταβολὰς. Βρίσκεται διαρκῶς ἐντὸς θραυσμάτων. Μιλᾷ μέσα ἀπὸ αὐτά. Ἡ φωνὴ του φαίνεται νὰ εἶναι δική τους φωνή, ὅμως ἀπηχεῖ τὸ πνεῦμα κάθε τόπου (genius loci) γιὰ τὸ ὁποῖο πολὺ μετὰ θά γράψει ὁ Μπένγιαμιν. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐκπροσωποῦν οἱ νύμφες ποὺ συχνὰ πυκνὰ ἀπευθύνονται στὸν περιπλανώμενον Ἀγκωνίτη. Κάποτε τὶς ἄκουσε νὰ ἀπευθύνονται στὴ νῆσο Χίο ὡς ἐξῆς, καθὼς τὸ πλοῖο του προσέγγιζε τὶς ἀκτές: ὁ Ἀγκωνίτης ἀνανεώνει τὴ μνήμη σου ἐν μέσῳ μαρμάρων (29.5: L'Anconitan tra' marmi tua memoria rinpuona). Αὐτὴ ἡ ὄνειρικὴ ψυχολογικὴ διάθεση, ὅπου κάτι πέρα ἀπὸ τὰ ὑλικά σπαράγματα μιλᾷ μέσα ἀπὸ αὐτὰ διαρκῶς, ἀνανεώνει τὴ μνημονικὴ μέθη τοῦ Κυριακοῦ.

Τὸν Κυριακὸ καταλαμβάνει μιὰ ἐλκτική δύναμη τῶν λειψάνων καὶ σπαραγμάτων. Δὲν ἐνδιαφέρεται ιδιαίτερα γιὰ τὴν σπανιότητα τῶν εὐρημάτων, ὅσο γιὰ τὴν ψυχικὴ ἔνταση τῆς συνάντησης μαζί τους. Ἡ περιπλάνηση εἶναι πράξις ἐπανοικειοποίησης τοῦ ἀρχαίου χώρου καὶ κυρίως παρελθόντων διαθέσεων καὶ συναισθημάτων, ὅσων κάποτε ἐνέπνευσαν ἐπιγραφές, ἀναθηματικὲς στῆλες καὶ κατασκευές. Ἡ μοναξιά τοῦ τυχοδιώκτη ὀξύνει τὴν αἰσθηματοποίηση τῆς ὕλης. Ὁ Κυριακὸς θέλει νὰ ἀναδείξει τὴ ζωτικότητα τῶν ὑλικῶν θραυσμάτων, ὅχι ἐκείνη τοῦ ὁποιοῦ ἐναλλασσόμενου συγκαιρινοῦ του πλήθους.

Στὴ Μίλητο (30.8) ὁ Κυριακὸς περιγράφει θρυμματισμένα ἀγάλματα λεόντων καὶ ἄλλων ζώων (fragmenta), καθὼς καὶ λείψανα τῆς ἀρχαίας πόλης (relicta veterum monumenta). Τὰ ἡμερολόγια του εἶναι γεμάτα μὲ ἀνάλογες περιγραφές ἀτακτων καὶ τυχαίων σχηματισμῶν λειψάνων. Ὅμως ἡ λατινικὴ λέξις *relicta* ποὺ χρησιμοποιεῖ δὲν δηλώνει ἀπλῶς τὰ ὑλικά ἀπομεινάρια. Παραπέμπει στὴ σορὸ καὶ στὸ κουφάρι, στὴν ἱερότητα καὶ μιαιρότητα τοῦ νεκροῦ. Τὸ λείψανο εἶναι ὅ,τι ἀπομένει, συνάμα ὅ,τι ἐπιβιώνει – μιὰ κουτσορευμένη πλήν ὅμως ἀνθεκτικὴ παρουσία στὸν χρόνο. Ὁ Μπένγιαμιν σημειώνει τὴ σχέση τοῦ λειψάνου (Reliquie) μὲ ὅ,τι σήμερα ὀνομάζουμε ἐνθύμιο, ἀναμνηστικὸ ἢ σουβενίρ, μιὰ σχέση λησμονημένης θρησκευτικότητας. «Τὸ ἐνθύμιο εἶναι ἐκκοσμηκευμένο λείψανο», ἡ συλλογὴ ἐνθυμίων εἶναι ἀπομαγεμένη ἐκδοχὴ τῆς συλλογῆς λειψάνων: Das Andenken ist die säkularisierte Reliquie (GS 1.681). Τὸ λείψανο κατάγεται ἀπὸ τὸ πτῶμα καὶ ζητᾶ νὰ ἀντέξει περισσότερο ἀπὸ δαῦτο, ἀνακλώντας τὸν νεκρὸ καὶ τίς ιδιότητές του – τὸ ἐνθύμιο προκύπτει ἀπὸ μιὰ παρελθούσα ἐμπειρία ποὺ γραπώνεται μὲ νύχια καὶ

δόντια στο παρόν. Στα γερμανικά *Das Andenken* είναι το αναμνηστικό ή ένθυμιο, εξίσου όμως μπορεί να σημαίνει την πράξη τής ανάμνησης: *Das Andenken* είναι είτε το υλικό διάμεσο και βοήθημα τής μνημονικῆς διαδικασίας, είτε ἡ ἴδια ἡ διεργασία ανάκλησης τοῦ παρελθόντος. Τόσο ἡ συλλογὴ ἐνθυμίων, ὅσο καὶ ἡ ἐνθύμηση μοιράζονται μιὰ θρησκευτικὴ καταγωγή, ἀπηχοῦν τὴ μαγικοθρησκευτικὴ δύναμη ἐπίκλησης ποὺ ἐνοικεῖ στὴν ὕλη.

Στὸ μεταίχμιο Βυζαντίου καὶ Ἀναγέννησης ὁ Κυριακὸς μαρτυροῦν τὴν μετάβαση ἀπὸ τὴ μαγεία στὴν ἀνάμνηση καὶ ἀπὸ τὸ λείψανο στὸ ἐνθύμιο.

Οἱ ἑκατοντάδες ἐπιγραφές ποὺ ὁ Κυριακὸς ἀντιγράφει καὶ ἐνσωματώνει στὰ κείμενά του ἔχουν μιὰν ἀνάλογη λειτουργία ἐπίκλησης. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς ἀρχαιολόγους, ὁ Κυριακὸς δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὶς πληροφορίες ἢ τὰ δεδομένα ποὺ περιέχονται στὶς ἐπιγραφές, οὔτε γιὰ τὴ σπανιότητά τους. Ἡ μεταγραφή εἶναι μιὰ πράξη ἀνάκλησης ἀλλοτινῶν διαλόγων μὲ τὴν ὕλη, λὲς καὶ οἱ ἀρχαῖες λέξεις ποὺ ἀντιγράφει πέτυχαν κάποτε νὰ ἐγκιβωτίσουν τὸν χῶρο καὶ κυρίως τὴν περιβάλλουσα αἴσθηση τοῦ χώρου. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἀντιγράφει ἀδιακρίτως ἀκόμη καὶ ἐπιγραφές ἡσσοнос σημασίας. Κάποτε στὴν Κωνσταντινούπολη ἡ χαρὰ γιὰ τὴν ἀνακάλυψη μιᾶς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς μπερδεύεται μὲ τὰ συναισθήματα τῶν ἄγνωστων προσώπων ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐπιγραφή (13.2). Ἡ μηχανικὴ σχεδὸν ἀντιγραφή ἀνασύρει προθέσεις καὶ συναισθήματα ὅσων κάποτε ἀποφάσισαν νὰ ἐπέμβουν στὸν ἴδιο ἐκεῖνο χῶρο, ὅπου τώρα αὐτὸς περιπλανιέται. Εἶναι ἀνέλκυση τοῦ ἰδιωτικοῦ ψυχικοῦ φορτίου ποὺ ἐκτονώθηκε κάποτε δημόσια μὲ τὴν κατασκευὴ ἐνὸς ναΐσκου, ἢ μιᾶς ἀφιερωματικῆς στήλης· μιὰ ἀπόπειρα νὰ αἰσθηματοποιήσει ἐκ νέου τὸ

ἀρχιτεκτονικό περιβάλλον (πρβλ. Κ.Π. Καβάφης: «Οικίας περιβάλλον, κέντρων, συνοικίας / πού βλέπω κι ὅπου περπατῶ· χρόνια καὶ χρόνια. / Σὲ δημιουργήσα μὲς σὲ χαρὰ καὶ μὲς σὲ λύπες; / μὲ τόσα περιστατικά, μὲ τόσα πράγματα. / Κ' αἰσθηματοποιήθηκες ὀλόκληρο, γιὰ μένα»). Ἐντέλει οἱ ἀντιγραμμένες ἐπιγραφές ἀποκοτῶν μιὰ λειτουργία ἀνάλογη μὲ αὐτὴν πού ἀποδίδει ὁ Μπένγιαμιν στὶς πινακίδες τῶν παριζιάνικων καταστημάτων καὶ δρόμων. Παραπέμπουν στὴν καθημερινότητα μιᾶς συλλογικότητας προσώπων (das Kollektivum), γίνονται γι' αὐτὴν «ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸν ἀστὸ ἢ ἐλαιογραφία στὸ σαλόνι του» (GS 5.1051).

Πόσο πετυχημένη μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ τέτοια ἀπόπειρα αἰσθηματοποίησης ὕλης ἀλλοτινῆς καὶ ὀνομάτων σὲ ἐπιγραφές; Ὁ Κυριακὸς νιώθει τὴν ἐξάντληση τῆς γλώσσας (III.39, 59). Ἡ φθορὰ ἐρειπίων καὶ σπαραγμάτων εἶναι γεγονὸς ὑπεργλωσσικό, ἀσύλληπτο γιὰ τὶς δυνατότητες καὶ ἀντοχὲς τῶν ὀργανωμένων γλωσσικῶν κατασκευῶν. «Ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ περιγράψει», ἀπορεῖ ὁ Κυριακὸς στὴν ἀρχαία πόλη τῆς Πάρου, «τὰ κατάλοιπα μιᾶς πάλαι ποτὲ σπουδαίας πόλης, θραύσματα τώρα πιά σκόρπια πρὸς κάθε κατεύθυνση, μιὰ κολοσσιαία σύγχυση ἐρειπίων;» (III.40).

Ἐδῶ ἡ προΐουσα ἀταξία καὶ σύγχυση τῶν ἐρειπίων ὑπερβαίνει τὴν τάξη καὶ ὀργάνωση τῆς γλώσσας. Ὁ λόγος τῶν ἄλλοτε κραταιῶν ἀρχιτεκτονημάτων ἀναιρεῖται σκανδαλωδῶς ἀπὸ τὴν τυχαιότητα διάσπαρτων, φύρδην μίγδην ἐρριμμένων λειψάνων. Γλῶσσα καὶ λόγος καταρρέουν σὰν τὰ ἀρχιτεκτονήματα τῆς ἀρχαιότητας, ἢ μᾶλλον, μαζί τους καταρρέει ἡ γλῶσσα. Ὁ Κυριακὸς γίνεται αὐτόπτης μάρτυρας τῆς κόπωσης τῆς γλωσσικῆς καὶ συνάμα ἀρχιτεκτονικῆς ὕλης. Ἡ φωνὴ του ξεθυμαίνει μαζί μὲ τὶς ἀντοχὲς τῆς ὕλης.

Όμως σέ μιὰ ἡμερολογιακὴ καταχώρηση τῆς 22 Ἀπρι-
λίου 1445 τούτῃ ἡ κόπωση καὶ ἀποσύνθεση τῶν ἀρχιτεκτο-
νικῶν ἐπιτευγμάτων λαμβάνει χώρα ἐν μέσῳ μιᾶς ὑπερθε-
τικῆς ἡλιακῆς φωτοχυσίας. Ὁ Κυριακὸς βρίσκεται στὴν
Πάρο. Τὴν περιγράφει λουσμμένη στὸ φῶς, ἓνα νησί πάλλευκο
σὰν τὸ χιόνι, φημισμένη παραγωγὸ μαρμάρου (III.39-40). Τὸ
ἀπροσμέτρητο ξόδεμα ἡλιακῆς ἐνέργειας καὶ ἡ παραγωγὴ
πρώτης ὕλης βρίσκονται σὲ ἀντίστιξη μὲ τὴν προοδευτικὴ
διάβρωση τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ὄγκων καὶ τεχνουργημάτων.
Τὸ φῶς εἶναι ὑπερβολικὸ, πανίσχυρο σὰν τὴ διάλυση τοῦ ὕλι-
κοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἐπιφέρει τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἡ
αἴσθησις ποὺ μεταδίδει τὸ κείμενο εἶναι πῶς ἡ κατεργασμένη,
ἐκπολιτισμένη ὕλη ἐπιβιώνει μόνο πεπτωκίαι – πεσμένη καὶ
κατακερματισμένη, παραδομένη στὸν μεσογειακὸ ἥλιο. Κα-
μιὰ χωροταξία καὶ τεχνικὴ δὲν ἀντιπαλεύει γιὰ πολὺ τὸν φυ-
σικὸ ροῦ τῶν πραγμάτων. Στὰ μάτια τοῦ Κυριακοῦ ἡ Πάρος
εἶναι μιὰ λειψανοθήκη πνιγμένη στὸ φῶς καὶ στὸν χρόνο.

Ὁ Κυριακὸς ἐπιμένει στὴν ἀντίθεση ἀρχιτεκτονικοῦ λόγου
καὶ ἀταξίας τῶν ἐρειπίων ἐπειδὴ τούτῃ λειτουργεῖ ὡς ὑπεν-
θύμιση δύο πραγμάτων: τῆς ἰσχύος τοῦ χρόνου, βεβαίως, ἐπι-
πλέον ὅμως τῆς ραθυμίας τῶν ἀνθρώπων (30.6, III.40: igna-
via hominum). Τὸ βαθύτερο μοτίβο στὰ κείμενα τοῦ Ἀγκωνίτη
εἶναι ἡ ἀδυναμία περιστολῆς τῶν συνεπειῶν τοῦ χρόνου πάνω
στὴν ἐπεξεργασμένη ὕλη, ἀλλὰ ἐξίσου ἡ συνεπικουρία τῆς
ἀποσύνθεσης αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύση (7.2).
Ὁ χρόνος δὲν ἀφήνεται ποτὲ μόνος νὰ τελέσει τὰ ἔργα του,
ὑποβοηθεῖται πάντα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀδιαφορία, νωθρότητα
ἢ ραθυμία. Ἡ ἀνθρώπινη φύση συμμετέχει ἐνεργὰ στὴ διάλυση
τῶν τεχνουργημάτων ποὺ ἡ ἴδια παράγει. Ὁ ἄνθρωπος πα-
ραδίδει τὸν πολιτισμὸ στὸν χρόνο. Συνέπεια εἶναι ἡ μετάλλαξη

τοῦ τόπου στὸν χρόνο (30.6: mutare), μιὰ μεταμόρφωση ποὺ φτάνει ὡς τὸ σημεῖο νὰ ἐξαϋλώνονται ὁλόκληρες πόλεις.

Γιὰ τὸν Κυριακὸ ὁ ὕλικὸς πολιτισμὸς δὲν ἀνελίσσεται γραμμικὰ ἢ προοδευτικὰ, παρὰ ἐμπλέκεται σὲ μιὰ ἀέναη ἐναλλαγὴ παραγωγῆς καὶ ἀνάλωσης δυνάμεων καὶ ὕλης. Οἱ κατασκευές ποὺ μεταλλάσσονται σὲ λείψανα βυθίζονται σὲ ὅ,τι ἀποστασιοποιημένα καὶ τόσο ἐπιστημονικὰ ὀνομάζουμε σήμερα «ἀρχαιολογικὴ θέση» ἢ «ἀρχαιολογικὸ τόπο» μέσα ἀπὸ μιὰ διαδικασία ποὺ θυμίζει τὸ ἀνανεούμενο μαρτύριο τοῦ Ταντάλου. Δὲν ὑπάρχει πιὸ ἀδιάφορος θεατὴς αὐτοῦ τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πολιτισμὸ. Ἡ νωθρότητα τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ὁ ἄλλος πόλος τῆς δημιουργικότητάς του.

Ὁ ἐκφυλισμὸς εἶναι τὸ λανθάνον ἀλλὰ σημαντικὸ ζήτημα στὰ κείμενα τοῦ Κυριακοῦ. Ὁ ἴδιος γράφει πὼς εἶναι «πολὺ καλὸς φίλος τοῦ Γεμιστοῦ Πλήθωνα», τὸν ὁποῖο ἐπισκέφτηκε στὸν Μυστρᾶ γύρω στὰ 1447 (V.55). Γιὰ τοὺς Σπαρτιάτες χρησιμοποιοεῖ τὴ λέξη *genus*, ἡ ὁποία παραπέμπει στὴ λέξη γένος ποὺ χρησιμοποιοεῖ ὁ Πλήθων στὸν συμβουλευτικὸ του λόγος πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο. Ὁ Κυριακὸς συγκρίνει ἀρχαίους καὶ σύγχρονους τοῦ Σπαρτιάτες ἐπιμένοντας στὸν ἐκφυλισμὸ τους (V.56: *degeneres homines*). Παρατηρεῖ ἓνα γένος (*genus*) σὲ πλήρη στρατιωτικὴ, πολιτικὴ, οἰκονομικὴ διάλυση. Τὴν ἴδια ἐποχὴ περιγράφει σιδηροδέσμιους Ἕλληνες ποὺ ἔχουν πέσει στὰ χέρια Ὀθωμανῶν στὴν Καλλιπολι. Αὐτοὶ ἀνήκουν, γράφει, στὸ ἔθνος (*natio*) τῶν Ἑλλήνων (40.5). Φαντάζομαι τίς συζητήσεις μὲ τὸν Πλήθωνα πάνω στὸ θέμα τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ. Εἶναι, ἄλλωστε, τέτοιες συζητήσεις στὸ μεταίχμιό Βυζαντίου καὶ Ἀναγέννησης ποὺ

διαμορφώνουν τὸ λεξιλόγιο καὶ τίς ἔννοιες τοῦ νεωτερικοῦ πρωτο-εθνικισμοῦ.

Ὁ Πλήθων κατέφυγε στὸν οὐτοπισμὸ καὶ στὸν σεχταρισμὸ ζητώντας ὅ,τι ὀνομάζει «ἐπανόρθωση» τοῦ γένους, δηλαδή τὴν ἀντιστροφή τῆς ἐκφυλιστικῆς διαδικασίας πού ὀδήγησε ἀπὸ τὴν ἀρχαία πόλη στὴ χριστιανικὴ οἰκουμένη καὶ ἀπὸ τὸν πολυθεϊσμὸ στὸν μονοθεϊσμό. Ὁ Κυριακὸς δὲν φαίνεται νὰ ἀναμένει καμιὰ πληθώνεια ἐπανόρθωση. Παντοῦ, γράφει, βλέπει κανεὶς πόλεις πού ἄλλοτε ἦταν σπουδαῖες καὶ ἰσχυρὲς νὰ καταρρέουν. Ὅμως, συνεχίζει, χειρότερη ἀπὸ τὴ σήψη τῆς ὕλης εἶναι ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἐδῶ ἡ λέξη *genus* δὲν ἀφορᾷ εἰδικὰ στοὺς Σπαρτιάτες. Ὁ Κυριακὸς γράφει μὲ ἀφορμὴ τὰ ἐρείπια στὴν περιοχὴ τοῦ Μυστρᾶ καὶ ἐνδεχομένως τὴ συνάντησή μὲ τὸν Πλήθωνα, ὅμως αὐτὰ εἶναι μόνον ἡ ἀφορμὴ. Ὅσα προσθέτει κατόπιν ἀφοροῦν μιὰ γενικότερη, σκοτεινὴ συνθήκη τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς:

Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ πῖο μεγαλοπρεπεῖς πόλεις τοῦ κόσμου, οἱ θαυμάσιοι ναοὶ πού ἀφιερώθηκαν στοὺς θεοὺς, πανέμορφα ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἐξαιρετικὰ τεχνουργήματα τῆς ἀνθρώπινης δυνάμεις καὶ τέχνης ἔχουν ἐκπέσει ἀπὸ τὸ λαμπρὸ μεγαλεῖο τους (*splendor*), δὲν εἶναι τόσο σοβαρὸ, ὅσο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι, σχεδὸν σὲ ὅλους τοὺς τόπους τῆς γῆς, ἡ ἱερὴ ἀρετὴ (*prisca virtus*) καὶ ἡ περιβόητη ρώμη τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καταρρέουν ἀκόμη ταχύτερα, καὶ μάλιστα στοὺς τόπους ὅπου αὐτὲς ἄνθισαν περισσότερο κάποτε, ἐκεῖ ἀκριβῶς ἡ ἀπουσία τους γίνεται πῖο ἔντονη τώρα (V.55).

Τὸ νόημα εἶναι τὸ ἐξῆς: ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ πνεῦμα καταρρέουν ἀθλιότερα ἀπὸ τὰ ἴδια τους τὰ ἔργα. Ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ πνεῦμα καταρρέουν πῖο ἐκκωφαντικὰ ἀπὸ τίς πόλεις, τοὺς ναοὺς, τὰ ἀγάλματα πού γέννησαν. Καὶ τούτῃ ἡ τελικὴ ἀποτυχία τῆς

ἀρετῆς καὶ τοῦ πνεύματος νὰ ἐπιβιώσουν εἶναι εὐθέως ἀνάλογη τῶν ἐκάστοτε ὑλικῶν ἐπιτευγμάτων τους. Ὅσο πιὸ σπουδαῖα τὰ ἔργα, τόσο φοβερότερος ὁ ἐκφυλισμὸς τῆς ψυχικῆς τους μήτρας.

Ὁ Κυριακὸς παραδίδεται συχνὰ στὴν *taedium vitae* ἢ ἀλλιῶς *spleen*, ψυχικὴ κατάσταση ποὺ γνωρίζουν τόσο καλὰ οἱ πλάνητες. Ὁ Μπένγιαμιν βλέπει τὴ διάθεση *spleen* ὡς ἓνα εἶδος λύπης (*Trauer*) με ἀρχαῖες ρίζες καὶ τὴν ὀρίζει ὡς ἐξῆς: «*Spleen* εἶναι τὸ συναίσθημα ποὺ ἀνταποκρίνεται σὲ μιὰ συνθήκη μόνιμης καταστροφῆς» (GS 1.660: *Katastrophe in Permanenz*). Αὐτὴ ἡ καταστροφὴ διαρκείας, αὐτὴ ἡ καταστροφὴ σὲ ἀέναη ἐξέλιξη, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἱστορία. Ἡ ἐρειπιογραφία τοῦ Κυριακοῦ εἶναι ἔκφραση τέτοιας διάθεσης *spleen* ποὺ ἐντέλει βλέπει στὴν ἱστορικότητα τὴν ἐκδίπλωση μιᾶς διαρκῶς ἀνανεούμενης καταστροφῆς.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Κυριακὸς βλέπει νὰ σωρεῦνται ὅλο-ἓνα μπροστὰ τοῦ ἐρείπια καὶ θραύσματα, ὅπως ἀκριβῶς βλέπει νὰ συμβαίνει ὁ διαβόητος *Angelus Novus* τοῦ Μπένγιαμιν:

Ἵπάρχει ἓνας πίνακας τοῦ Κλέε, ποὺ λέγεται *Angelus Novus*. Εἰκονίζεται ἓνας ἄγγελος ποὺ μοιάζει σὰν νὰ ἦταν ἔτοιμος νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ κάτι ποὺ κοιτάζει ἔντονα. Τὰ μάτια του εἶναι γουρλωμένα, τὸ στόμα του χάσκει ἀνοικτὸ καὶ τὰ φτερά του εἶναι τεντωμένα. Ἔτσι πρέπει νὰ φαίνεται ὁ ἄγγελος τῆς ἱστορίας. Ἔχει γυρισμένο τὸ πρόσωπό του στὸ παρελθόν. Ὅπου ἐμεῖς βλέπουμε μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ γεγονότα, ἐκεῖ βλέπει αὐτὸς μιὰ μοναδικὴ καταστροφὴ, ποὺ σωρεύει ἐρείπια πάνω σὲ ἐρείπια καὶ τοῦ τὰ πετᾶ μπροστὰ στὰ πόδια. Ὁ ἄγγελος θὰ ἤθελε βέβαια νὰ περάσει περισσότερο χρόνο ἐκεῖ πέρα, νὰ ξυπνήσει τοὺς νεκροὺς καὶ νὰ συγκολλήσει ἐκ νέου ὅ,τι ἔχει διαλυθεῖ. Ὅμως μιὰ καταιγίδα ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Παράδεισο ποὺ τὸν ἀρπάζει ἀπὸ τὰ φτερά

και είναι τόσο δυνατή, ώστε εκείνος να μην μπορεί πια να τὰ κλείσει. Ἡ καταιγίδα τούτη ἀδιάκοπα σπρώχνει τὸν ἄγγελο πρὸς τὸ μέλλον, στὸ ὁποῖο ἐκεῖνος ἔχει γυρισμένη τὴν πλάτη, ἐνῶ ἐνώπιόν του ὁ σωρὸς τῶν ἐρειπίων μεγαλώνει ὡς τὸν οὐρανό. Ὅ,τι ὀνομάζουμε ἐμεῖς πρόοδο εἶναι αὐτὴ ἡ καταιγίδα (GS 1.697).

Στὸν Κυριακὸ Ἀγκωνίτη βλέπω μιὰ ἐνανθρώπηση τοῦ Ἄγγελου τῆς Ἱστορίας ποὺ βιώνει τὴν ἱστορικότητα ὡς ἀδιάκοπη παραγωγή καὶ σῶρευση ἐρειπίων. Ἡ ἀέναη αὐτὴ καταστροφή, γράφει ἄλλοῦ ὁ Μπένγιαμιν, εἶναι σὰν παιδικὸ καλειδοσκοπίο ποὺ μὲ κάθε περιστροφή διαλύει τὸν προηγούμενο σχηματισμὸ χρωμάτων καὶ σχεδίων χάρις ἑνὸς νέου (GS 1.660). Ὅποτε, «τί νόημα ἔχει νὰ μιλά κανεὶς γιὰ πρόοδο σὲ ἕναν κόσμο ποὺ βυθίζεται στὸν ἐπιθανάτιο ρόγχο του;» (GS 1.682). Παραμονές τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, ἀλλὰ καὶ παραμονές τῆς πτώσης τοῦ Βυζαντίου, ὁ ἐρειπιογράφος Κυριακὸς ἀναρωτιέται τὸ ἴδιο πράγμα.

Ὡστόσο ἡ μελαγχολία καὶ λύπη τοῦ πλάνητα δὲν ὀλισθαίνει στὴν κατάθλιψη· τὸ ἀντίθετο συμβαίνει, πυροδοτεῖ μιὰ δημιουργικὴ δίνη. Αὐτὸ ποὺ ἡ διάθεση *spleen* ἐπιτυγχάνει, γράφει ὁ Μπένγιαμιν, εἶναι νὰ διαστέλλει τὸν χρόνο, «νὰ παρεμβάλλει αἰῶνες ἀνάμεσα στὴν παρούσα στιγμή καὶ σὲ ἐκείνην ποὺ μόλις ἔζησα» (GS 1.663). *Spleen* εἶναι ἡ παραγωγή καὶ εἰσαγωγή εἰκόνων μεταξὺ τῶν στιγμῶν, τὸ γέμισμα ἑνὸς ἀνεπαίσθητου μὰ κρίσιμου κενοῦ ποὺ προκύπτει καθὼς ἡ μιὰ στιγμή διαδέχεται τὴν προηγούμενη, ἄρα ἡ κατασκευὴ παρόντος καὶ συνάμα παρελθόντος. «Εἶναι ἡ διάθεση *spleen* ποὺ ἀκαταπόνητα γεννᾷ τὴν “ἀρχαιότητα”», συνεχίζει ὁ Μπένγιαμιν. Ἡ ἀρχαιότητα ποὺ ἀνασύρει ὁ Κυριακὸς δὲν εἶναι

πραγματικά αρχαία, γιατί δὲν εἶναι ἐγγενῆς ιδιότητα τῆς ὕλης. Ἡ ἀρχαιότητα δὲν βρίσκεται ἤδη στὴν ὕλη ποὺ γητεύει τὸν Κυριακό, παρὰ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀπάντηση ποὺ δίνουν στὸ κάλεσμα τῆς ὕλης ἢ «ἥρωικὴ μελαγχολία» καὶ ἢ «μνημονικὴ μέθη» τοῦ Ἁγκωνίτη πλάνητα. Ἡ ἀρχαιότητα εἶναι τόσο νέα, ὅσο ἡ ψυχασωματικὴ ἐμπειρία τῆς περιπλάνησης ἀπὸ τὴν ὁποία κατάγεται.

Ἡ νύμφη Κυμοδόκη,
σχέδιο τοῦ Κυριακοῦ Ἁγκωνίτη

ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ
Λεωφ. Ἀμαλίας 4, 105 57 Ἀθήνα
e-mail: aliakou@kikpe.gr